

на отримання патенту існує у нього на законних підставах, підтверджених письмово. Але заявка вже буде подана з порушенням прав винахідника. Далі заявник отримає патент, налагоджуватиме виробництво, укладе ліцензійний договір і тоді винахідник подасть позов цілком на законних підставах. Чи доцільно у цьому випадку визнавати патент недійсним? Винахідник має право на згадування його імені, на відшкодування моральної шкоди. Але він не повинен мати право на визнання недійсним патенту. Випадків подання заявки з порушення прав інших осіб можна привести велику кількість.

Взагалі, на підставі викладеного можна зробити висновок, що патентне законодавство у сфері припинені дії патенту та визнання патенту недійсним потребує подальшого вдосконалення.

Література

1. Підпригора О. А., Притика Д. М., Святоцький О. Д. та ін. Право інтелектуальної власності. К.: Ін Юре, 2002. — С. 306.
2. Про охорону прав на винаходи та корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р. в редакції Закону України від 01.06.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 8. — Ст. 37.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.03.2000 р. // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11.
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.03.2000 р. // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11.
5. Слосар В. Патентный закон и права авторов: проблемы остаются // Интеллектуальная собственность. — 1996. — № 11–12.
6. Еремченко Е. В. Патентный закон: достижения и просчеты // Патенты и лицензия. — 2003. — № 10. — Ст. 7.

УДК 343.211.4

І. Г. Бабич

ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ — ПРИНЦИП ПРАВА ЧИ ПРИНЦИП ЗАКОНОДАВСТВА?

З прийняттям Цивільного кодексу України та окремим закріпленням в ньому принципу справедливості цей принцип набуває статусу загальнообов'язкового. І тут складним постає питання співвідношення категорії справедливості як моральної категорії, як юридичного принципу і як норми-принципу.

Здається, що ці три аспекти категорії «справедливість» мають самостійне значення і самостійний предмет для регулювання.

Законодавство є системою нормативних актів, якими регулюються суспільні відносини. Законодавство взаємодіє з правом за принципом єдності форми і змісту. Законодавство є зовнішньою формою вираження права. У свою чергу, право впливає на характер і зміст законодавства.

Доречним здається розглядати цю проблему з позиції співвідношення права природного і позитивного. Ідея права не має часових параметрів, хоча істо-

рично передує праву. Ідея права складається відповідно прийнятому в даному суспільстві устрою соціально-економічного, політичного та духовного життя. Через те, що єдиною формою втілення права є законодавство, тобто визнання державою та надання йому юридичної сили, ідея права хронологічно виникає раніше права і відповідно законодавства.

Завдяки нормам права ідея права втілюється в позитивному праві. Логічне визначення ідеї права формує життєвий етос, який втілюється в загальних моральних цінностях, а потім в позитивному праві.

Одна з основних проблем філософії є проблема співвідношення справедливості і права у всіх формах, в тому числі і в формі закону [1].

Принципи права можна розуміти як такі, що закладені в законодавстві, або розуміти їх як ідеї, якими користуються нормотворці при розробці нормативно-правових актів. Така ситуація закономірна, бо законодавство створюється нормотворцями [2], тому основні ідеї творців права відображаються в нормах права.

Законотворець, моделюючи цивільно-правові норми, не може не керуватись діючими принципами, враховуючи, що ефективність правового регулювання багато у чому залежить від взаємозв'язків, реалізації як самих принципів, так і цивільно-правових норм. Тут, на нашу думку, законотворця слід ототожнювати із правотворцем, який втілює ідею права у законі, що є зовнішньою формою права.

Питання про загальноправові принципи достатньо добре досліджено.

Науковці звичайно визначають принципи права як вихідні нормативно-керівні начала, що характеризують його створення, його основи, закріплені в ньому закономірності суспільного життя.

Принципи права — це провідні ідеї права. Вони визначають систему права. В. К. Бабаєв визначає принципи права як «те головне, основне в праві, що має бути орієнтоване, спрямоване на його розвиток [3].

Матузов визначає принципи права як «вихідні, визначаючі ідеї, положення, настанови, які утворюють моральну та організаційну основу виникнення, розвитку та функціонування права [4].

Як юридична категорія «справедливість» має в юридичній практиці самостійне значення: вона виступає керівним началом при вирішенні юридичних справ, є позитивним зобов'язанням і в цій якості набуває якостей права, що стає на рівні вищому, ніж норми права, надає праву логічності і послідовності.

Справедливість, визначає С. С. Алексєєв, становить за своєю основою соціально-етичне явище... отримує значення принципу у тій мірі, в якій вона втілюється в нормативно-правовому способі регулювання [5].

Науково обґрунтований пошук справедливості означає перехід суспільства до шуканої ідеальної спільності людей, а людини взагалі — до етично бездоганної людини. Цей синтез досягається саме на правовому шляху розвитку: принцип формальної рівності, підпорядковуючи собі всі інші соціальні регулятори, зрештою будує суспільство на основі абстрактності, яка вимагається від його учасника, яка визначається самою участю у суспільстві, збудованому на добрі та справедливості. Вивчення нормативних проявів абстрактної та за-

гальної дії правової форми у різноманітних сферах життя римського суспільства надає значну пізнавальну перспективу. Конкуренція різних принципів соціального регулювання та правового принципу рівності в ході історичного розвитку продиціювала різні перехідні фігури соціального та ментального порядку на шляху до такого ступеня юридизації соціальної нормативності, досягнутої в класичному Римі, яка розмежовує вільного громадянина як члена громадянського суспільства від філософських ідеалів людини знатної, чесно, добropорядної, етичної, політичної, розумної, які відображають попередні стадії розвитку античного суспільства та його ідеології [6].

Принцип справедливості означає, що право виступає засобом регулювання відносин людини та права, відповідності поведінки суб'єкта та отриманого у всіх сферах застосування права. Оскільки принцип справедливості означає, що право виступає засобом регулювання відносин людини та права, відповідності поведінки суб'єкта та отриманого у всіх сферах застосування права.

У правового закону є об'єктивне правове буття, сутність і принципи.

Поняття права містить правові принципи, головні напрямки правової політики, нормативні і ненормативні акти, різні поняття, але не протилежні. За допомогою закону лише формулюються «у вигляді норм законодавства заходів, що вже склалися, або форм та норм права, що наявно складаються» [7].

Призначенням форми права є впорядкувати зміст та надати йому державно-власного характеру.

Денніс Ллойд розрізняв формальну справедливість, яка втілена в принципі однакового підходу до однакових справ і передбачає наявність трьох умов — існування норм, що приписують необхідну поведінку в конкретних умовах; їх загальний характер, тобто застосування до всіх і до кожного як до певних категорій осіб, а не вибірково; і безпристрасність, тобто їх застосування без жодної дискримінації, примусу чи, навпаки, поблажок, та «реальну» справедливість, що передбачає, окрім трьох зазначених формальних атрибутів, також і справедливий зміст та досягається, на його думку, двома шляхами: по-перше, гнучкістю норм, що дозволяє судді чи іншому суб'єктові застосування права можливість у рамках встановлених норм враховувати існуючі в даному суспільстві цінності і завдяки цьому позитивно підходити до права. Навіть якщо це не завжди визнається; по-друге, закріпленням певних фундаментальних принципів у законодавстві, зокрема конституціях. Цінність такого підходу полягає не тільки в тому, що він дозволяє зробити цілком відкритими принципи, покладені в основу правової системи, але і в тому, що він може зробити їх обов'язковими юридичними нормами, порушення яких переслідується в законодавчому порядку [8].

П. Юркевич трактує природу права, апелюючи до справедливості як форми людського існування. Основним принципом права він вважає справедливість, що «справедливість» сама була моральною цінністю, однією із тих цілей та завдань, які ставить перед собою людина для досягнення кращого життя. При цьому автор не ототожнює справедливість і право, принципи справедливості і принципи права.

Відсутність тотожності між абсолютною справедливістю і справедливістю, яка існує в державі у вигляді діючих законів, не означає, що тут вона зникає. Вчений заявляє: «...и все ж таки справедливість існує в самій природі всіх людей; тільки вияв цієї справедливості у одного народу здійснюється в одній формі, а у другого в іншій; звідси і різні думки про справедливість. Ці думки про справедливість змінні, тоді як сама природна справедливість завжди і скрізь постійно однакова» [9].

Справедливість як юридична категорія набуває якості принципу в тій мірі, в якій вона втілюється у нормі права. Порівнюючи «справедливість» в правовому та філософському значенні можна сказати, що втілення справедливості у нормі права означає звужити сферу його застосування. Якщо розглядати принцип справедливості як принцип законодавства, то тут принцип справедливості, на нашу думку, збігається з принципом законності.

Законність має об'єктивний характер, є загальнообов'язковою, забезпечена державною функцією, обумовлена політико-правовими процесами, які існують у суспільстві.

Принцип законності означає, що відносини всіх учасників цивільних право-відносин вимагають суворого дотримання законів, зазначених прав і свобод, законних інтересів.

Тому, на нашу думку, принцип законності є допоміжним відповідно до принципу справедливості.

Характерними якостями «справедливості» як юридичної категорії є те, що справедливість закладена в самому змісті права, сама діяльність суб'єктів правозастосовчої діяльності має бути справедливою

Як норма-принцип, принцип справедливості є юридичною основою при вирішенні конкретних справ. Тільки разом з принципами норми-принципи можуть бути застосовані в ситуації, коли відсутня норма права.

Принципи права виявляються не в конкретній нормі, а у комплексі норм, вони навіть можуть бути не визначеними у нормах права.

Таким чином, з огляду на вищезгадане можна зробити такі висновки.

На різних етапах розвитку суспільства одні і ті ж явища оцінюються по-різному. Але зміна однієї епохи іншою не привела до повної заміни або відмови від принципу справедливості

Коли заходить мова про історичні і логічні засади громадянського суспільства, то вказується, що формальні засади такого суспільства знаходяться у повній взаємодії права та позитивного законодавства та невід'ємних прав людини.

Правила поведінки як ідея — є «справедливим» феноменом. Втілюючись у матеріальному світі, справедливість, регулюючи суспільні відносини, поділяється на юридичну та моральну категорії.

Моральна категорія «справедливість» може змінюватись в залежності від суспільних умов.

З точки зору соціальної категорії, справедливість характеризується співвідношенням розподілу вже існуючого блага та добра між людьми. Благо і добро, за допомогою яких оцінюються окремі явища, існують самі по собі.

Справедливість несумісна із уявою про довічність соціальних норм, справедливості яких фактично оцінюється на кожному витку історичного розвитку з точки зору їх корисності для того чи іншого класу. У зв'язку з цим, в кожному історичному епоху існують одночасно різні уявлення про справедливе та несправедливе [10].

Як юридична категорія «справедливість» втілюється у позитивному праві.

Право регулює найбільш важливі суспільні відносини, тому питання існування справедливості в позитивному праві, в тому числі і в законодавстві, звучить найбільш гостро.

Цінність визнання «справедливості» як категорії права, а не законодавства в тому, що такий підхід наділяє норми права гнучкістю регулювання суспільних відносин. За допомогою справедливості можуть бути врегульовані відносини, якщо вони не врегульовані позитивним правом.

Справедливість як ідея має втілюватись у нормах позитивного права, тим самим набути гарантію забезпеченості держави.

«Справедливість» як ідея права набуває сили, забезпеченості, втілюючись у нормах права, виконання яких гарантовано державою.

Література

1. Мартышин О. В. Справедливость и право // Право и политика. — 2000. — № 12. — С. 4–15.
2. Братусь С. П. Предмет и система советского гражданского права. — М.: Юрид. лит., 1963. — С. 135.
3. Бабаев В. К. Теория современного советского права. — П. Повгород, 1991. — С. 24.
4. Теория государства и права: Курс лекций / М. И. Байтин, Ф. А. Григорьев, И. М. Зайцев и др.; Под ред. А. В. Малько, Н. И. Матузов. — М.: Юристъ, 1999. — 672 с.
5. Алесмпца С. С. Проблемы теории права. Т. 1. Основные вопросы общей теории права. — Свердловск, 1972. — С. 108.
6. Дождев Д. В. Международный «круглый стол». Римское право — опыт становления юридических форм социальной жизни в античном мире // Вестник древней истории. — 2003. — № 3. — С. 10–22.
7. Персеящ В. С. Право и закон. — М., 1983. — С. 342–343.
8. Дешне Ллойд. Идея права / Пер с англ. М. А. Юмашева, Ю. М. Юмашева; Науч. ред. Ю. М. Юмашев. — М.: ЮГОПА, 2002. — С. 133–156.
9. Юркевич Памфіл. Історія філософії права (1868) // Юркевич Памфіл. Історія філософії права. Філософія права: Філософський щоденник. — К., 2000. — С. 89.
10. Тихонова Е. А., Коток В. А. Социализм и социальная справедливость. — К.: Политиздат Украины, 1988. — С. 9.